

UNDER THE SIGN OF REALISM. A POSSIBLE DIALOGUE BETWEEN TWO WRITERS: GEORGE BĂLĂIȚĂ AND JAMES JOYCE

Elena Băiceanu (PÂRLOG)

“Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: George Bălăiță's approximation of joycean model was realized as a result of the need to build a complex universe, truthful in his fictionality. The novelist is not a follower of Irish writer, but only a reader who understand the technique, then it enriches its text, whereas the purposes of the two fictions are completely different: one aims at presenting reality, the other is seeking how far can joke.

Keywords: realism, model, technique, George Bălăiță, James Joyce

1. *Lumea în două zile, un roman realist*

Rareori o considerație critică ajunge să influențeze atât de mult receptarea ulterioară a unei scrieri, așa cum s-a întâmplat cu sintagma „cel mai joycean roman al nostru”. Aceasta se lipește de romanul lui George Bălăiță în anii '80, mai întâi ca urmare a apariției lucrării lui Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, apoi sub influența certă a postfeței celei de-a treia ediții a *Lumii în două zile*, apărută în 1985, text care aparține lui Zoe Dumitrescu-Bușulenga și poartă titlul *Un portret*. Nepomenită sau abia sugerată în primele cronici¹, apropierea acestuia de maniera de a scrie a lui James Joyce ajunge la statutul de etichetă după 1995. În anul 2002, realismul de tip joycean este considerat definitiv pentru opera lui George Bălăiță și în mediul universitar: „*Lumea în două zile* – considerat a fi cel mai joycean roman al nostru – este o scriere despre unitatea în diversitate a beneficului și maleficului, a domesticului și fantasticului privite din perspectiva favorizantă unde forțele contrare stau aparent și incert într-un temporar echilibru al existenței”².

Ori de câte ori se referă la felul în care s-a născut romanul prin care s-a impus în peisajul prozei românești, George Bălăiță nu pomenește de influența directă a lui James Joyce³, deși recunoaște structura lui esențialmente realistă. Mai mult de atât, declară că nu l-a

¹ În prima cronică a romanului, apărută în 1975, în numărul 35 al revistei „România literară”, criticul Nicolae Manolescu realiza apropierea proaspăt apărutei creații a lui George Bălăiță de realismul clasic rus sau de modelul Noului Roman francez, în vogă în epocă: „Foarte realist în totul, în detalii mai ales, romanul are un supratext livresc: nu o simbolizare grosolană a unor evenimente, ci o identificare abia sesizabilă dintre personaje și modelele lor, pe care o descoperim de obicei cu întârziere și surpriză. În acest supratext apar: o povestire chineză cu o oglindă, Cicikov, hainele împăratului din Andersen, o fabulă cu câini, diabolul din *Frații Karamazov*, *Muntele vrăjtit*, Strindberg și altele. (...) A nu mai porni de la schema psihologică, încercând s-o umpli, ci de la masa amorfă, pulverizată și contradictorie, încercând s-o unifici, înseamnă în fond a dezonționaliza romanul, a-i reda autenticitatea, concretul, imprevizibilul. În această imanență a scriiturii constă modernitatea, pe care Robbe-Grillet a teoretizat-o și a exagerat-o uneori până la secăuire”, George Bălăiță, „*Lumea în două zile*”, în „România literară”, nr. 35, din 1975, *apud* Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică – Lista lui Manolescu* – vol. 2, *Proza. Teatrul*, Brașov, Editura Aula, 2001, p. 210.

Sugestia apropierei de felul de a scrie al lui James Joyce este realizată pentru prima dată în octombrie 1975, când G. Tașcu realizează următorul comentariu: „Insul în somn (incoerent), în mers, la masă, la serviciu îl preocupă pe anchetator cu osebire. Bănuim aici reminiscențe din lectura sau audierea lui Joyce, cum, presupunem, însăși reducția temporară la un spațiu echivalent celui scris nu este străină de Ulysses”, G. Tașcu, *Echilibrul contrariilor*, în „Ateneu”, nr. 123/ octombrie 1975, p. 13.

² Vasile Spiridon, *Perna cu ace. Naveta cuvântului*, în „Ateneu”, nr. 9 (396)/ septembrie 2002, p. 16.

³ „*Dar unde se ascundea Antipa? În adolescență, multă vreme am purtat zilnic între cărțile de școală romanul lui Lermontov, «Un erou al timpului nostru». Voiam să fiu Peciorin! [...] Mai târziu, când știam cam despre ce este vorba și reușeam, în sfârșit, să citesc selectiv, am făcut rost (pe vremea aceea, o adevărată aventură) de*

citit pe Joyce înainte de apariția romanului *Lumea în două zile*. Din punctul nostru de vedere, acest tip de poziționare arată dorința de a nu se crede că romanul său a apărut în urma unui soi de manierism, de lettrism, deși acesta reprezenta o modă în acel moment. Distanțarea de James Joyce poate fi considerată o poză care să certifice ideea de autenticitate a operei⁴, însă conține și un sâmbure de adevăr.

Epoca în care George Bălăiță și ceilalți reprezentanți ai generației '60 se formează, stă sub semnul amprente pe care școala și mijloacele de informare o pun asupra tinerilor, aceea a „marii și frumoasei” literaturi ruse, apropiată de nevoile oamenilor simpli, oglindindu-le viața și dorințele și dăruindu-le modele de comportament. Faptul că a fost nevoit să citească până la satsisie din clasicii ruși este exprimat de prozator în interviurile oferite, în stilul caracteristic, ironic. La întrebarea lui Ștefan Agopian despre existența și importanța bibliotecii în perioada școlarității sale, Bălăiță răspunde: „*Ba da!* (există o bibliotecă publică – n.n., E.P.) *Gemea de cea mai nouă literatură sovietică și traduceri de ultimă oră din țările, ca și noi, negociate creștinește la Ialta. Aici era și o parte bună: aveam parte de traduceri relativ integrale din Gogol, Tolstoi, Dostoievski, Cehov. Alfa și Omega prozei de după ei, din mai toate culturile*”⁵. Conform spuselor autorului, lecturile sale, cărora li se dedica trup și suflet și pe care le realiza fără vreun fel de program, în conformitate cu felul de a fi al tuturor în epocă, erau completate de bunăvoința anticarilor, care reușeau să găsească orice și pe bani puțini⁶. Cea care, în primii ani ai adolescenței, reușește să-i impună anumite nume de autori și titluri de cărți prin exemplul personal este, conform declarațiilor, bunica sa. De la ea pare să fi moștenit Bălăiță patima pentru citit, care i-a devorat întreaga viață, căci evocarea pe care i-o face acesteia este în strânsă legătura cu lumea cărții: „*Citea cărți polițiste și vechile romane populare în fascicule. Dar cele mai de seamă cărți scrise vreodată (apăsa pe **vreodată** – subl. în text) erau «Contele de Monte-Cristo» și «Frații Karamazov».* Se puteau negocia încă vreo câteva titluri, neapărat «Gösta Berling» (Selma Lagerlöf) și romane de Blasco Ibáñez și Sienkiewicz!”⁷

Nicăieri despre întâlnirea cu opera lui Joyce, care ar transforma afirmația lui Zoe Dumitrescu-Bușulenga în expresia unei veritabile filiații. Observând cu atenție și imparțialitate mediul literar românesc de după 1944, trebuie să-i dăm crezare lui George Bălăiță atunci când afirmă că nu a citit romanul *Ulise* înainte de a scrie *Lumea în două zile*. Felul în care este receptată opera scriitorului irlandez în România este grăitor din acest punct de vedere. Astfel, într-un articol apărut în 1949, Ion Vitner îl pomenea și pe James Joyce, alături de alte nume sonore ale literaturii universale, drept un exponent al decadentismului⁸, având aceeași soartă ca și ceilalți, adică scoaterea din circuitul valorilor și trecerea la index.

primul volum (în ediție poche) din «Omul fără însușiri». Musil a fost pentru mine o bombă cu ceas. Un impact dur, neliniștitor, o atracție cu care numai Stavroghin (în altă ordine, cu alte consecințe) mă luase în posesie. De urmărit curba imposibilă între Peciorin și Ulrich”, Sunt un produs al lumii inventate de mine, interviu consemnat de Ioana Revnic, în „România literară, nr. 24/ 2 iulie 2010, apud George Bălăiță, Opere III. Marocco (II), Iași, Editura Polirom, 2011, pp. 461 – 462.

⁴ James Joyce însuși, atunci când critica i-a arătat asemănarea romanelor sale cu poemul lui T. S. Elliot, *The waste land*, a replicat că nu l-a citit niciodată, pentru ca apoi să-l studieze din curiozitatea pe care i-a stârmit-o acest act.

⁵ *Copilul e vrăjitor și filozof*, interviu consemnat de Ștefan Agopian, în revista „Ziua literară”, iunie 2002, apud George Bălăiță, *Opere III*, ed. cit., pp. 391 – 392.

⁶ Importanța apropierei de literatură, mai ales de cea occidentală, este certificată de faptul că George Bălăiță simte nevoia să scrie o povestire tocmai despre felul în care îl descoperă pe Nietzsche, copil fiind. Imaginea doamnei Panduru, anticăreasa, care nu împrumută o asemenea carte oricui este bine definită în proza *Domino IV*, în volumul George Bălăiță, *Opere III*, ed. cit., pp. 66 – 81.

⁷ *Copilul e vrăjitor și filozof*, loc. cit., p. 393.

⁸ Facem referire la articolul intitulat *Evoluția prozei lui Petru Dumitriu*, apărut în revista „Contemporanul”, în două părți, în nr. 159 și 160 din 21, respectiv 28 octombrie 1949, în care autorul afirma: „În anul 1947, Petru Dumitriu venea cu o carte în care sub masca mitologică se ascundea și putreziciunea lui Gide și James Joyce și

2. James Joyce, posibil dosar de presă

Soarta receptării operei lui James Joyce este pecetluită în 1953, când Mihai Novicov întărește afirmațiile lui Ion Vitner făcute cu referire la romanul interbelic al lui Petru Dumitriu, *Euridice*. Considerat unul dintre teoreticienii realismului socialist în România, Mihai Novicov vorbește despre aceeași apropiere a romanului lui Petru Dumitriu de literatura decadentă a Occidentului⁹. Într-un act normal în epocă, de autocritică, deși realizat câțiva ani mai târziu, însuși cel incriminat explică de ce opera unor reprezentanți ai literaturii occidentale, printre care și James Joyce, nu poate fi considerată un model pentru tânăra generație comunistă, un motiv pentru care traducerea operei acestuia va întârzia să apară: „Două trăsături principale mi se par că pot fi distinse la un mare număr de scriitori sau foști scriitori burghezi de azi, din primii ani ai celei de a doua jumătăți de veac al douăzecilea.(...)/ Întâia este o trăsătură lăuntrică, e filozofia implicată în operă. Și aceasta e concepția despre univers ca fiind absurd, irațional, eterogen demersurilor gândirii omenești, cu neputință de cunoscut în esența sa. În opera lui Franz Kafka acest univers absurd e descris întâia oară; Camus și mulți alți scriitori burghezi de azi nu sunt decât discipoli ai lui Kafka”¹⁰. Iată, deci, ce îl pierde pe James Joyce: apropierea de Kafka și de iraționaliști alături de care, consideră Petru Dumitriu, Joyce este unul din părinții modernismului¹¹. De altfel, catalogările pe care le realizează acesta lasă urme adânci în prozatorii acestei perioade. Ele ies la iveală odată cu liberalizarea cuvântului de după 1989: „Joyce, cu al său *Ulysses* întâlnește nu numai indiferența ci și ura (tânărul, în acea vreme, și talentatul, cultivatul romancier Petru Dumitriu îl atacă cu virulență), iar cărțile monumentale ale lui Thomas Mann întâmpină prejudecăți și respingeri de tipul: «literatură artificială», cărți «făcute», «false probleme»”¹², își aduce aminte, printre alții, Nicolae Breban. S-ar părea că cele mai mari păcate ale creatorului lui Ulise sunt reprezentate de utilizarea prozei absurdului, înțeleasă greșit de reprezentanții realismului socialist și neconformă cu țelurile lor, întrucât, opinează același Petru Dumitriu, nu poate fi pus semn de egalitate între irațional și necunoscut, neînțeles, așa cum fac descendenții lui Kafka.

Pentru a afla care este cel de-al doilea păcat capital al scriiturii lui Joyce, care îi condamnă opera la anonimat în spațiul literar românesc, cităm în continuare din lucrarea *Noi și neo barbarii*: „A doua trăsătură comună a scriitorilor burghezi, și care se leagă pretutindeni de concepția «universului absurd» și enigmatic, este (...) mitul. Îndeosebi în proza epică, apare acțiunea, care nu e o reflectare a realității prin conștiința artistului, ci o metaforă, o aluzie”¹³. Cu alte cuvinte, al doilea mare păcat al prozei lui Joyce, considerat un urmaș al lui Kafka, este încifrarea prin utilizarea limbajului metaforic specific mitului. Acesta nu are capacitatea de a face realitatea cărții conformă cu realitatea obiectivă, ci o transformă astfel încât ea nu mai este pe înțelesul omului muncii. Cum nu are timp să descurce ițele încâlcite ale minții scriitorului și fiindcă nu înțelege mesajul cărții, „omul nou” se plictisește, în felul acesta împiedicându-se dezideratul orânduirii comuniste, de a crea o literatură a maselor, în care acestea să se regăsească. Pentru a anticipa puțin, s-ar părea că toate aceste defecte se transformă în calități după 1965, anul unui adevărat dezgheț ideologic despre care Bălăiță

visarea steapă a suprarealismului”, Ion Vitner, *Evoluția prozei lui Petru Dumitriu, apud Ana Selejan, Literatura în totalitarism. 1949 – 1951*. vol. I, *Întemeietori și capodopere* (Ediția a II-a adăugită cu trei texte teoretice ale autoarei), București, Editura Cartea Românească, 2007, p. 136.

⁹ Facem referire la lucrarea *Pentru literatura vieții noi. Studii literare*, apărută la București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1953, în care criticul reia o serie de articole apărute în presă în perioada 1949 – 1951 și în care îndreptățește afirmațiile lui Ion Vitner legate de proza de debut a lui Petru Dumitriu.

¹⁰ Petru Dumitriu, *Noi și neo barbarii*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, pp. 7 – 8.

¹¹ Ideea apare în lucrarea citată anterior, în capitolul intitulat *Modernism?*, pp. 55 – 64.

¹² Nicolae Breban, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, București, Editura Allfa, 2000, p. 66.

¹³ Petru Dumitriu, *Op. cit.*, ed. cit., p. 11.

opinează într-un interviu că ar fi fost regretat de către Ceaușescu deoarece el nu a mai putut lua înapoi libertatea oferită scriitorilor: „*Ca și atunci când a slăbit lațul, imediat după preluarea puterii, cei câțiva ani buni, între 1965 și 1971, dar ce s-a câștigat atunci, în ciuda opresiunii crescânde de după 1972, s-a păstrat, oricât de adânc, și a însemnat mult în lunga, tăcuta luptă secretă a anticorpilor. Cred că i-a părut rău și măcar vreo trei găuri la curea le-a făcut și din cauza asta*”¹⁴.

Pentru a reveni însă, aceste defecte expuse anterior prin preluarea cuvintelor lui Petru Dumitriu sunt motivul pentru care, până în 1965, opera lui James Joyce este trecută la index și inaccesibilă cititorului obișnuit. Cu adevărat, George Bălăiță nu a putut avea acces la romanul *Ulise*, a cărui primă traducere o oferă Mircea Ivănescu, în 1984, la Editura Univers. Însă, acest lucru nu înseamnă că era imposibil ca prozatorul român să fi luat contact cu opera irlandezului. O dovadă în acest sens o constituie faptul că fragmente importante din roman sunt traduse și publicate în foileton de revista „Secolul XX”, între 1965 – 1982, traduceri realizate de nume precum Gellu Naum, Andrei Ion Deleanu sau Mircea Ivănescu. Chiar și Nicolae Manolescu mărturisește contactul cu acea colecție de nuvele cu titlul *Oameni din Dublin*, din care, în lucrarea *Cititul și scrisul*, reține imaginea copilului care își ascunde manualele printre buruieni. Argumentul hotărâtor pentru existența contactului dintre cei doi prozatori înaintea publicării romanului *Lumea în două zile* este furnizat de revista băcăuană „Ateneu”, la care George Bălăiță era redactor. În numărul 3(68) din martie 1970, acesta recenzează o nuvelă de Joyce, *Cei morți*. Intitulată chiar astfel, *O nuvelă de Joyce: „Cei morți”*, și publicată în pagina 3, continuată în p. 13, prezentarea reține tocmai modalitatea inedită de a transpune în text faptul obișnuit, transformarea banalului cotidian în material epic, dar și imaginea omului dus pe gânduri, reflexiv, adică exact acele elemente care se opun utopiei lansate de literatura „obsedantului deceniu”, care transformă epica într-un haos de notații ordonat de conștiința creatoare a autorului și care răspund nevoii de a construi o lume ficțională veridică, de proporții biblice.

Faptul că romanul peregrinărilor lui Leopold Bloom i-a pus la dispoziție modalitatea demiurgică de realizare a unei construcții românești viabile și complexe este exprimat indirect în interviuri: „*Când Dumnezeu a făcut (atât de târziu!) America, el a folosit metoda lui James Joyce. I-a ieșit un roman extraordinar, al cărui subiect nu poate fi povestit. O carte inimitabilă, cu un milion de imitatori, greu de judecat în valoare absolută, dar care își înghite cititorul precum chitul pe Iona*”¹⁵. Felul în care Bălăiță vorbește despre metoda scriitorului irlandez arată o mentalitate de cititor înfocat. Cartea inimitabilă, cu subiect ce nu poate fi povestit, și asemănarea cu burta chitului lui Iona sunt tocmai argumentele pe care critica literară le dezvăluie atunci când sunt comparate cele două construcții românești.

3. Traducerea și completarea modelului

Cu toate că textul integral al romanului *Ulise* nu-i este cunoscut romancierului român, în momentul conceperii *Lumii în două zile*, Joyce a jucat rolul de model pentru felul de a scrie al lui George Bălăiță, în timp ce elementele care îl apropie de realismul magic¹⁶

¹⁴ *Între omul care vorbește și omul care scrie e un gol de netrecut*, interviu realizat de C. Stănescu și publicat în revista „Adevărul literar și artistic”, august 1993, apud George Bălăiță, *Opere III*, ed. cit., p. 351.

¹⁵ *Pentru nechemați, Dumnezeu e întotdeauna în altă parte*, interviu consemnat de Vasile-Petre Fati în „Azi”/ 18 aprilie 1994, apud George Bălăiță, *Opere III*, ed. cit., p. 367.

¹⁶ Într-un articol din revista „Steaua”, apărut în 1998, Corin Braga apropie stilul lui Bălăiță de cel al realismului magic: „nu realismul cenușiu și esopic specific cărților lui Buzura, Preda sau Ivasiuc caracterizează scriitura lui George Bălăiță. Împreună cu alte câteva (puține) romane, cum ar fi *Galeria cu viță sălbatică* a lui Constantin Țoiu, *Lumea în două zile* transcede neorealismul spre un realism magic. (...) Întâmplările sunt încărcate de un halou magic, au o strălucire interioară, care conferă scriiturii un suav aer feeric. Contribuie la aceasta stilul elaborat, încărcat, ce a asimilat facilități tehnice ale rememorării proustiene, ale fluxului joycean și ale descriptivismului noului roman”, în „Steaua”, 49, nr. 4 – 5/ aprilie – mai 1998, p. 28.

reprezintă, mai degrabă, „un dialog specific *de la text la text* (subl. în text)”¹⁷ apărut ca urmare a asemănărilor spațiului cultural și, poate, mai ales, politic în care se dezvoltă cele două literaturi.

Felul în care este construită expresia prin care critica a definit romanul lui Bălăiță, apelând la un superlativ relativ, sugerează încadrarea operei acestuia într-un tipar al epocii și, implicit, nevoia de adevăr, de exprimare netrucată a unei interiorități complexe resimțită de congenerii acestuia. Ascultând vocea autorului însuși și cercetând felul în care scrie, trebuie să afirmăm că tehnica supremă a aproprierii unui model este, din punctul de vedere al prozatorului, traducerea, adică înțelegerea și scrisul, două componente esențiale ale ficțiunii sale, acțiune care arată faptul că el nu se consideră (și nici nu este) un epigon al lui Joyce, ci un scriitor original, care își îmbunătățește relația cu propria operă prin modelarea sub influența lecturii. De aceea considerăm că modul în care moare Antipa nu e de natură să ne arate preluarea modelului realismului magic. El confirmă, de fapt, apartenența scrierii la spațiul cultural românesc, influența destul de recent re-descoperitului (la momentul apariției romanului *Lumea în două zile*) Vasile Voiculescu și transformarea modernă pe care o suferă modelul biblic sub influența relativismului nietzsche-an și a limbajului de tip demotic, descriptiv, științific, caracteristic secolului al XX-lea, așa cum arată un studiu aparținând lui Northrop Frye¹⁸, idei susținute și prin descrierea pe care Adrian Marino o face literaturii acestui secol în lucrarea *Biografia ideii de literatură*.

Spre deosebire de alți autori, Bălăiță este destul de sincer în ceea ce privește modelele care l-au influențat în conceperea textelor sale. Sinceritatea aceasta este insinuată mai ales în conversațiile referitoare la actul traducerii. Cum a doua jumătate a secolului al XX-lea stă, așa cum regăsim atât în lucrările lui Nicolae Manolescu, *Lecturi infidele* sau *Cititul și scrisul*, dar și la Adrian Marino, *Biografia ideii de literatură*, sub semnul literaturii ca lectură, romancierul pe care îl avem în vedere acordă o atenție deosebită actului traducerii, văzut ca o modalitate de întâlnire a autorului cu cititorul său pe terenul original al limbii care a făcut posibilă apariția cărții¹⁹. Aceasta considerăm că este cheia prin care trebuie interpretată o declarație de felul acesta: „*fiindcă realul ne acordă șansa realității, putem citi în românește pe Tolstoi, Balzac, Dostoievski, Goethe, Shakespeare, Cervantes, Faulkner. [...] M-au impresionat în tinerețe așa de mult «Nasul» și «Mantaua» (Gogol), încât le-am tradus pentru măruntă nebunie a lucrătorului de noapte ce sunt, dibuind pe rusește ca orbul drumul Brăilei (imbecil leneș, puteam fără efort profita de introducerea limbii ruse cu anasâna în școală, pe vremea mea, șapte ani la rând, o puteam și mai ușor învăța cântând, anticorpii însă mă lucrau, mă lucrau, dar ceva tot a rămas, așa că...)*. Fără să le arăt nimănui, ca niște predici în pustiu”²⁰. Se observă destul de ușor că modelul Joyce este prezent prin intermediul filierei prin care a și pătruns în aria noastră culturală, textele lui Faulkner, în timp ce realismul magic este absent.

Preluarea tehnicii de compoziție și a orgoliului creator care au stat la baza apariției romanului *Ulise* și conștientizarea realizării unei opere originale sunt cuprinse într-o serie de proze scurte, având caracter jurnalistic, din volumul *Noaptea unui provincial*. Acestea dau la iveală faptul că Bălăiță nu și-a propus să creeze doar o literatură în care banalitatea cotidianului să devină materie epică, ci că are ambiția unei construcții mai complexe: „*Fără*

¹⁷ Nicolae Manolescu, *Op. cit.*, ed. cit., p. 13.

¹⁸ Ideea este explicată în lucrarea lui Northrop Frye, *Marele cod. Biblia și literatura*, traducere de Aurel Sasu și Ioana Stanciu, București, Editura Atlas, 1999, în capitolul „Limbaj I”, pp. 31 – 60.

¹⁹ Nu este în intenția noastră să reluăm în acest loc toate teoriile lingvistice care circulă în epocă, mai ales sub influența structuralismului și a formalismului, dar ele se fac simțite în felul în care autorii, majoritatea cu studii filologice, percep noțiunea de text, de scriere.

²⁰ *Povestea prăbușirii cetății comuniste*, interviu consemnat de C. Stănescu, în „Adevărul literar și artistic”, august 1993, apud George Bălăiță, *Opere III*, ed. cit., p. 330.

îndoială, lumea unui singur om viu într-o singură zi nu poate fi cuprinsă într-o carte, să zic de opt sute de pagini. Nici pe departe, încât «Ulysse» de Joyce este un fel de vag compendiu în ordinea acestei idei. Cât să cuprinzi? Din orgoliosul **vreau** rămâne în cele din urmă: **atâta pot** (subl. în text). Dar golul imens dintre a voi și a face justifică existența omului”²¹. Astfel, prozatorul optează pentru completarea modelului cu elemente de hazard, care suscită atât atenția personajelor, cât și pe cea a cititorilor, creând astfel acele spații libere pe care lectorul are posibilitatea să le umple în funcție de propria experiență de viață.

Singurul care pare să înțeleagă încă de la început sensul în care trebuie să se dezvolte romanul, asemănător, din acest punct de vedere, lui Stephen Dedalus, este pălărierul August, despre care naratorul spune încă de la introducerea lui în text: „*Singur bătrânul August, pălărierul, fără să creadă sau să se îndoiască, spunea: îmi închipuisem că, în sfârșit, avem o iarnă adevărată și când colo, apă de ploaie*”²². Cu alte cuvinte, materia epică a celor două zile ale lui Antipa nu este reprezentată de ceea ce el a trăit cu adevărat, ci de ceea ce autorul reușește să lase impresia că acesta a trăit. Substanța poveștii lui Antipa nu este dată de viața pur și simplu, ci de senzația de viață, de falsa mărturie a unui ins prea puțin credibil, tehnică pe care romanul lui Joyce o dezvoltă în episodul în care Dedalus expune, la Biblioteca Națională, acea teză fantezistă despre o posibilă interpretare a lui *Hamlet*. Nici măcar el nu crede în aceasta, dar trebuie să aleagă între raționalism, pe de o parte, și idealism și subiectivism, pe de alta.

Caracterul duplicitar, jocul textului care înșală, care oferă doar aparența, este dus până la nivelul personajului. Calitatea de actor a lui August, de persoană capabilă să-și schimbe fețele astfel încât să imite și să înșele vigilența spectatorului/ cititor dovedește, o dată în plus, apartenența lui la lumea creatorilor labirintului, la lumea iluzorie pe care privirea ne-o descoperă și poate face legătura cu miraculosul realismului magic în care nimic nu este ceea ce pare: „*Experiența mea nu are nicio putere, viața mea îndelungată nu este altceva decât flacăra unei lumânări. Nu văd nimic. Cu toate că oamenii vin încă și azi la mine și încă mai sunt pentru ei cadiul. Mi-a plăcut puterea asta caraghioasă a mea! Am fost un actor bun, orice s-ar spune. (...) M-am născut ușor, o natură binevoitoare și o ureche care știe să asculte. Asta a fost luată de toți drept înțelepciune. Aș fi putut să trec drept un nebun dar eu mi-am urmat firea*”²³.

4. În dialog cu Joyce

Sub forma transformării banalului în materie romanescă, raportarea la un model Joyce este întâlnită și în prozele celorlalți colegi de generație. În volumul *Leul albastru*, de D. R. Popescu, aflăm despre începuturile vieții literare ale autorului însuși, care, elev de gimnaziu, este ridiculizat de colegi din cauză că scrie despre incendiul unei case, lucru pe care îl trăise în vacanța de primăvară. Relatarea unui fapt autentic este catalogat drept „nerealist”, lucru care îl încurcă pe elevul numit, pentru ca suprapunerea identitară să se facă fără urmă de îndoială, Popescu D. Exemplele ar putea continua cu datele existenței lui Grobei în romanul *Bunavestire*, de Nicolae Breban, mai ales primul capitol, care prezintă imaginea stațiunii și a obiceiurilor protagonistului. Toată această umanitate care își trăiește normal viața opune antiutopia omului perfectibil utopiei realist-socialiste a omului perfect, lipșit complet de conflicte, pozând în erou²⁴.

²¹ George Bălăiță, *Noaptea unui provincial*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 13.

²² George Bălăiță, *Lumea în două zile*, ed. cit., p. 7.

²³ *Ibidem*, p. 37.

²⁴ Pentru detalierea acestui aspect, care depășește granițele subiectului pe care ni l-am propus, facem trimitere la lucrarea lui Ioan Holban, *Profiluri epice contemporane*, în care paginile referitoare la așa-numita „Generație «Preda»” (pp. 27 – 204) oferă, din punctul nostru de vedere, o radiografie exactă a felului de a scrie în epocă. Autorul acestui studiu dezvoltă și completează ideile expuse de Eugen Simion în lucrarea *Scriitori români de azi*, accentuând asupra elementelor de unitate care se manifestă în prozele scriitorilor din această generație literară.

Adevărata modernitate a lui Bălăiță, care îl impune în peisajul literar al epocii sale și care constituie elementul de originalitate al prozei pe care o scrie, este înțelegerea și acceptarea statutului de povestitor. În egală măsură extindere a vocii gogoliene a naratorului și creator joycean de lumi microscopice extinse la nivelul unei epopei, Bălăiță manifestă grijă pentru felul în care este redactat textul. Fire extrem de inteligentă, el își propune și reușește să stărnească interesul cititorilor printr-o pronunțată problematizare a acestuia. Într-unul din interviurile sale, afirmă, întrebare fiind în ce relație este cu cititorii săi: „*Rece, dar și emotivă. Rece fiindcă nu-mi place să lingușesc în niciun fel cititorul, mai degrabă îl pun în dificultate. Și sunt emoționat de fiecare dată când aflu, când știu că sunt citit. Dintotdeauna sunt mișcat și nedumerit când am știut că poveștile mele pot fi citite și că eu, chiar eu sunt acela care le-a scris*”²⁵. Chiar dacă cea de-a doua parte a răspunsului creionează imaginea unui creator modest, bucuros pentru fiecare act de re-creare prin lectură a textului său, nu se poate șterge orgoliul care se degajă din prima parte a răspunsului, trăsătură de caracter care atestă un spirit apropiat de cel al lui Joyce prin inteligență și atitudinea față de realitate. Dacă adăugăm la aceasta și mărturisirea făcută de Bălăiță, conform căreia: „*Pentru mine, literatura e un mod de a fi. Realitatea e un punct de plecare, dar atât, pentru ficțiunile mele. Eu cred în forța suavă a imaginației. Fără creativitate, fără harul de a gândi «pe cont propriu» lumi imaginare, care includ, dar depășesc enorm cotidianul, te duci numai la vale, nu urci nicăieri*”²⁶, susținută de afirmația lui Nicolae Manolescu, „*Sterne, Gogol și Joyce se află la originea procedeelelor din proza lui George Bălăiță*”²⁷, obținem portretul complet al unui autor care se crede, în aceeași măsură, stăpânul și produsul propriei lumi imaginare. Joycean ca structură, acestuia îi place să observe realitatea și să o absoarbă, în elementele ei definitorii, în ceea ce scrie. Marquezian ca modalitate de compoziție, el desface lumea recognoscibilă în bucăți, pe care le ascunde într-un univers aparent absurd, oglindă deformată a lumii textului.

5. Concluzii

Pentru a concluziona, considerăm că apropierea de modelul joycean s-a realizat ca urmare a nevoii de a construi un univers complex, veridic în ficționalitatea lui. Bălăiță nu se plasează, însă, în rolul de imitator al scriitorului irlandez, ci doar de cititor care înțelege tehnica, apoi își îmbogățește textul cu ea, întrucât scopurile celor două ficțiuni sunt complet diferite: una urmărește prezentarea realității, cealaltă, obținerea sentimentului veridicității, una redă cotidianul, cealaltă îl re-crează prin intermediul ficțiunii, una redă adevărul individului, cealaltă caută limita până la care se poate glumi.

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul “**SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare**”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**

BIBLIOGRAFIE:

- ALBERES, R. M., *Istoria romanului modern*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1968;

²⁵ *Între omul care vorbește și omul care scrie este un gol de netrecut*, interviu consemnat de C. Stănescu, în „Adevărul literar și artistic”, august 1993, *apud* George Bălăiță, *Opere III*, ed. cit., p. 346.

²⁶ *Fără harul de a gândi pe cont propriu lumi imaginare, care includ, dar depășesc cotidianul, te duci numai la vale, nu urci nicăieri*, interviu consemnat de Ion Simuț, în „Familia”, mai 1999, *apud* George Bălăiță, *Opere III*, ed. cit., p. 378.

²⁷ Nicolae Manolescu, *Op. cit.*, ed. cit., p. 1153.

- BALOTĂ, Nicolae, *Romanul românesc în secolul XX*, București, Editura Viitorul Românesc, 1997;
- BĂLĂIȚĂ, George, *Opere III, Marocco (II)*, Iași, Editura Polirom, 2011;
- BRAGA, Corin, *George Bălăiță și realismul magic. Recitiri*, în „Steaua”, 49, nr. 4 – 5/ aprilie – mai 1998;
- BREBAN, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, București, Editura Allfa, 2000;
- CORDOȘ, Sanda, *În lumea nouă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003;
- CORDOȘ, Sanda, *Lumi din cuvinte: reprezentări și identități în literatura română postbelică*, București, Editura Cartea Românească, 2012;
- CORNEA, Paul, *Introducere în studiul lecturii*, Iași, Editura Polirom, 1998;
- DUMITRIU, Petru, *Noi și neo barbarii*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958;
- FRYE, Northrope, *Marele cod. Biblia și literatura*, traducere de Aurel Sasu și Ioana Stanciu, București, Editura Atlas, 1999;
- HOLBAN, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, București, Editura Cartea Românească, 1987;
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008;
- MARINO, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, vol. 3, *Secolul 20*, partea I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994;
- MIŁOSZ, Czesław, *Gândirea captivă. Eseu despre logocrațiile populare*, traducere de Constantin Geambașu, București, Editura Humanitas, 1999;
- MORARU, N., *Elemente noi în poezia românească*, în „Viața Românească”, anul I, nr. 1, iunie, 1948;
- NEGRICI, Eugen, *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească, 2008;
- NIȚESCU, M., *Sub zodia proletcultismului. Eseu politologic. Dialectica puterii. O carte cu domiciliu forțat (1979 – 1995)*, București, Editura Humanitas, 1995;
- NOVICOV, Mihai, *Pentru literatura vieții noi. Studii literare*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1953;
- RICARDOU, Jean, *Noi probleme ale romanului*, traducere de Liana și Valentin Atanasiu, București, Editura Univers, 1988;
- SELEJAN, ANA, *Literatura în totalitarism . 1949 – 1951. vol. I, Întemeietori și capodopere*, ediția a II-a adăugită cu 3 texte teoretice ale autoarei, București, Editura Cartea Românească, 2007;
- SELEJAN, Ana, *Literatura în totalitarism 1957 – 1958*, București, Editura Cartea Românească, 1999;
- SIMION, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. III, IV, București, Editura David, 1997;
- SPIRIDON, Vasile, *Perna cu ace. Naveta cuvântului*, în „Ateneu”, nr. 9 (396)/ septembrie 2002;
- ȘTEFĂNESCU, Alex., *Istoria literaturii române contemporane. 1945 – 2000*, București, Editura Mașina de scris, 2005;
- ȚOIU, Constantin, *Memorii întârziate*, București, Editura Cartea Românească, 2009;
- ULICI, Laurențiu, *Literatura română contemporană. I – Promoția 70*, București, Editura Eminescu, 1995.